

Рис Шолохов

К-72

Г. КОСЯЧЕНКО
ПОЛУСТАНОК

ГРИГОРІЙ КОСЯЧЕНКО

ПОЛУСТАНОК

ПОЕЗІЇ

1 9 3 0

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ХАРКІВ КИЇВ

Бібліотечний опис цього видання
включено в „Літопис Українського
Друку“, „Мартковому репертуарі“
та інших публікаціях Української
Нижньої Палати

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС
-3-

ПОЛУСТАНОК

Ранок. І сонце дрижить
над полями мете бородою.
І од межі — до межі
переступає ходою.

Легко... Ой, легко іти,
коли поклик почуєш мети, —
бо не зрадить завіяна путь,
ні на морі безкрайому,
ні у степу.

ВОРОТТЯ

Поїзд прорізує даль.
Станція...
знов полустанок.
Дим — золота борода,
хилиться,
тане.

Тільки на мить.
Тільки...
і знов:
семафор і — нікого.
А за маленьким вікном —
стовпи
і дороги.
Місяця роги
вп'ялись у вікно.

ПЕРЕМОЖЦІ

Степи підводять шати,
могилами ячать.
Аж за село дівчата
їх вийшли зустрічать.

Розсипалися маєм
і дивляться на шлях, —
там сірий пил спадає
на кошені поля.

Гойдає вітер віти
і вигуки пісень.
І матері, і діти
виходять із осель.

Тремтять ласкаво верби,
як у ставку вода.
Гримить одвічно мертвий
залюднений майдан.

застигли у чеканні
од слів: „Уже ідуть“...
на чорному майдані
заколихався дуб.

РАДІСТЬ

Звір у мені притаївсь на хвилину одну
і підвелася
у серці моєму
людина.

Двері кімнати
я спішно
прийшов
одімкнув, —
наче од батька
втікає пестлива дитина.

Вийшов на вулицю.
Гнуть тротуар наче лід
сонце
і тіні хисткі
мовчазних перехожих.

Хочеться з кожним,
як з другом забутим, шаліть,

глянуть в обличчя, —
та посмішки стримать не можу.
Хижими птицями
мчать мільйони бажань,
тисячі слів
простяглися уряд чередою.
Вулиця рідною стала
дарма, що чужа, —
тільки проходив —
щоразу здавалась рудою.

Слухайте!
Радість у мене!
Мій бажаний гість!!!
З ким поділити?
Я повний,
до вінець,
до краю!

З шапкою, бачу, на розі сидить
гармоніст, —
може здається —
однині він жить починає.

Хочу прийти
і, як милу, обняти його:
— Годі сумної!
Послухай, як бавляться діти.

О, як далеко вони 'д голосіння твого!..
Годі про сум!
Научи своє серце
радіти...

СТОЛИЦЯ

Блідий лихтар ще не погас за рогом,
де вулиця

холодна

і німа.

Ритмічно стогнуть кроки вартового.

Січуть сніжинки

білі, як туман.

Ще де-не-де посипані, як сльози,
хисткі огні,

холодні

і руді.

А на вокзал

примчали паровози

з понурих сел,

з далеких городів.

Ідуть дядьки

з обличчями, як криця,

з глибокою задумою в очах.

Вставай — вставай, осяяна столице,
приймай од них
і радість,
і печаль!

Переділи
і спокій,
і тривогу
покраяних,
запалених грудей.
Мільйони ждуть, —
куди ти поведеш?
Яку покажеш
скривдженим
дорогу?

Одні ідуть —
шукать путі своєї.
Другі прийшли —
твій зводити маяк...
— Вставай — вставай, осяяна моя
фортеця днів,
захисниця ідеї.
До ніг твоїх, о, скільки пружних м'яз!
ось цих дядьків,
що вийшли із вокзалу.
Свободи полум'я,
як вітер у гаях, —
найтонший нерв країни пронизало.

Годинник б'є і сипле над майданом
гарячий тон тривожного часу.

Дзвінки колеса

горнуть

і несуть,

і котять дні,

як сніг

безперестану.

Вони летять, мов листя те опале
холодної,

осінньої пори.

А ти — в борні,

як молодість, гориш

серцями сел,

заводів

і копалень.

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

-3-

В ПАРКУ

(1)

Зорі — як очі татарки.
Десь унизу смолоскипи.
Тихо в осінньому парку,
ледве гойдаються липи.

Роси і листя — додолу,
котить їх вітер під ноги.
Там молодик на тополю
кинув золочені роги.

Ніжно розчесані віти.
Вітер — рукою до ліри...
— Тяжко як серцем боліти,
сповненим муки і віри.

В ПАРКУ

(II)

У зоряній купелі
дерева, лю-лі-лю...
Стою один на скелі
— ой, що ж це я роблю?..

На велетні, на гори
злітає крик юрби.
Мене за людське горе
зібралися убить.

А вітер увостанне
в лице мені подув.
Гармоніки ридання
заквітло у саду.

Вечірній поклик галок
під місяцем зомлів.
На березі упали —
огні із кораблів.

Удар... дзвінки...
і поїзд на пероні.
Як птиця скрикнув,
тишу пронизав.
Хрястить і пада світло із вагонів,
на сонний натовп,
мури
і вокзал.

Я чую — б'є годинник за стіною.
Вже так давно, —
а я тебе впізнав,
коли пройшла, як тінь, переді мною
не озираючись,
камінно-мовчазна.

Тремтять, як дощ, мої холодні вії.
Не зупинив,
нічого не сказав.

Лиш холодок очей твоїх повіяв,
як легінь тьми
на стомлений
вокзал.

Виходжу я...
А зустрічі не бачу.
Мовчить глухий
покинутий перон.
І ось мені
вчувається,
неначе
озвалась ти
десь із далеких гон.

Холоне стук
і терпне кров у скроні.
За семафором рейки прогули.
Погас огонь в останньому вагоні
і крик глухий скотився до долин.

Жагуча мить...
Лягає тьма додолу.
Мовчить перон, затоптаний людьми.
І тільки вітер шарпав за полу,
як пес голодний,
лютий
і німий.

Не підведу я голову, мов п'яну.
Тріпоче серце, наче на ножі.
І все куди...
куди тільки не гляну —
ідуть насуплені,
далекі
і чужі.

Життя-вагон
розлучить у дорозі
найкращих друзів,
брата і сестру...
Здалось мені, що я — холодний труп
лежав тоді на збитому порозі.

Повз мене йдуть
байдужі всі
і сонні, —
я болю в них не бачу на лиці.
хлюпоче кров
і розриває скроні
і тане сніг у мене на руці.

Залізний вигук серце моє палить.
Куди піти, подітися мені?
Навколо тьма...
На рейки
і на шпали
лихтар холодний посипає сніг.

МОРЕ

Море — одвічний бунтар.
Гнів,
розлютовані хвилі.
Вас зупинити не в силі
ні гул заколисаних хмар,
ні пісня журлива татар.

Сохне, як вітер палкий,
шум кучерявий прибою.
Море!
Піду я з тобою
грізним і дужим таким, —
скелі ламать на скалки.

Ніч...
Тишина у гаях, —
холод покинутих келій.
Чую:

десь падають скелі,
стогне далекий маяк...
— Ти все бунтуєш, як я!
Горе

рибалкам,
човнам!

Горе відважним матросам, —
крик не один заголосить
там, де холодна луна
ходить самотня, одна.

Ранок.
Окутав туман
гори,
сади
і долини.

Води до берега линуть
горде каміння ламать.
Їм і спочину нема.

Вічно в жорстокій борні
котять і котять прибоем.
Як мені бути тобою, —
сили де взяти мені?
Вийти в твоєму вбранні, —
о, море, до грізного бою?!

Бо так люблю боротись серед хвиль.
Лютує шторм —

вони — як гори.

— Моє життя — безоднє море.
Йому не вкрити моєї голови!

Співають хлопці і дівчата,
на вечорниці ідучи:
а я —
усе чогось учивсь
про тебе думать
і мовчати.

Як перл важкий,
як ту пилину —
я кожне слово зберігав.
Таки прийду колись, прилину,
моя далека, дорога...

Огні... минули полустанок.
Вертають хлопці з вечорниць
і пада сніг безперестану
на дзвін задумливих рушниць.

Над осокором волохатим —
холодний вітер і шпаркий.
Коло засипаної хати
танцюють чорні парубки.

На серце ліг холодний омут,
рушниця висне —

не зведу...

Дівчата з піснею додому
її заручену ведуть.

Як дзвін далекий — кров у скроні.
Звиса додолу голова,
де потоптали сірі коні
мої жадання і слова.

В останній раз виходить мати.
В останній раз:
„Іди... Іди“...
І десь гармоніка у хаті
мої засипала сліди.

Біжу...
На вулиці нікого —
холодний вітер
і сніги.
Із хат — огні мені під ноги,
неначе сутінки могил.

Знадвору стука вечір у вікно...
В кімнаті ніч...
Замкнуті двері.
Т и х о...

як од вітру
 замерзле
 волосся.

Грізним постатям,
людям чужим
слова кида
 про рани
 і болі.

Це ще ті, що давно пережив,
посипає сніжинками далі.

В мить останню він їх не зберіг,
бо німим проживеш небагато!
В електричному золоті ріг,
де здивований
 тиснеться
 натовп.

Скільки поглядів чорних бродяг!
Сміх...
 розмова...
 хрипкі перегуки...

Вийшов хтось,
кинув гордо мідяк,
по - салдатському випростав руки.

Йде у натовпі думка, як ток:
— На снігу з мідяком юродивий...

Життя і смерть—така звичайна річ,
та тільки журно—
ще одна могила.

У неспокійний
вечоровий час,
коли надворі — буря і тривога,—
сталевий зір
очей твоїх погас
і дзвін грудей
замок десь за порогом.

На дикій площі
тулиться юрба
і мовчки йдуть оспівані панелі.
У шумі сонному засніжений Благбаз
і спокій муру—кам'яної скелі.

Учора так,
незмінно і тепер
зустрінемо і ми
законну неминучість.

І тільки біль,
бо ще один помер,
хто зводив дні
спокійно і рішуче.

Відомо всім,—
за роком—пройде рік,

минуть віки
у синю даль
юрбою,
а сонце буде ласкою горить
і дні, як дзвін,—
густи без перебою.

ПОЛУСТАНОК

Остання мить.
Вже два дзвінки пробило...
Глухий гудок...
Мигнули лихтарі...
І поїзд котить,
 наче у могилу,
у тьму важку по колії старій.
Як те життя,
 спадає пил розмови,
і щоб заснуть —
 нам не дає мета.
Десь за вікном гудуть вітри зимові,
як хижі птахи б'ються на дротах.
Колеса б'ють,
неначе кров у скроні.
Гарячими сніжинками — огонь.
І чути десь в сусідньому вагоні
„Кирпичики“ посипала гармонь.

Ще довга путь,
а я заснуть не можу.
Не знаю й сам —
чи плакати,
чи радіть.
Як злодій той,
я на перон виходжу —
закаменіло серце у груді.

— О, що я бачу!
Рідний полустанок.
Завіяний,
засипаний,
в снігу.
Рядок старих топіль безперестану
продовжує нескінчене „гу-гу“.

Невже я знову на тому пероні,
куди так часто з дому утікав,
щоб не гонить на пасовисько коні
і погуляти трохи у Митька.

Як навесні заколивали гони —
на них лягла зелена пелена.
Тоді на фронт котились ешельони —
салдати цукор кидали з вікна.

Та це давно...
Розбиті всі пороги...

Бувало ввечері,
з роботи ідучи,
один у полі станеш
і кричиш, —
стомивсь... підбитий...
збився із дороги.

В долину крик мій котиться розбитий.
Маленькі ноги —
мокрі,
у крові.
Як далі бути — не знаю, що робити, —
лежу і довго плачу у траві.

Ішли літа,
як поїзди,
як тучі.
і кожен день назад не повертав.
Топтала зілля на шляху колюче
моя далека,
голуба мета.

Я не казав
ніколи
і нікому
(про це давно,
давно уже забув).

У бурю,
в сніг, —
ніхто не допоможе
до станції холодної дійти...

Перон той самий знов мене приймає.
Із вікон б'ють зажурені огні.
Метуть сніги...
і на душі немає
і тільки чути вигуки півнів.

П'янить, як чад,
тривожить мене омут:
не повернуть дитинства мого літ.
Здалось, що вже й тополі по-новому
гудуть-гудуть
в засніженій
імлі.

Там над полями
котить вітер гули
і розсипає снігом у степу.
Давно-давно усі мене забули,
та тільки я нікого не забув.

І поїзд знов
летить у даль похмуру...
Вже ніч останні пасма допряда.
Я бачу постать хилиться до муру —
мене ти й досі ходиш виглядати?

Проклятим будь, холодний полустанок.
Там на пероні бачу її тінь.
Над нею поклик паровоза тоне
і кида в небо іскри золоті.

Даремне ждеш сумними вечорами, --
усе пройшло...
хто зна чия вина.
Вже не прийду я до старої брами,
не підійду до мерзлого вікна.

Дзвенять колеса...

Семафор

і гони...

Лечу я в путь

зустрінути весну.

Усі-усі поснули у вагоні,
а в мене сил немає, щоб заснуть.

Минає ніч...

Вже за вікном світанок,
як пелюстки на сході обліта.

Ще сплять усі.

А я — про полустанок,
пригадую дитинство і літа.

ЛИСТ З УКРАЇНИ

*Д. Фальківському
присвячую*

I

Лягає осінь...

Листя долі
шумить в порожньому саду.
Мов за покійником гудуть
в степу осипані тополі.

У небі ходить місяць талий,
і журавлів дзвінкі ключі
сипнули сум свій уночі
над селами, як пролітали.

У серці б'є якась тривога.
Це, мабуть, осінь.
Тільки так!
Така спокійна золота
ступає легко за порогом.

Ой, тихо-тихо у селі.
Дивлюсь:
гойдаються гаї.

— Привіт Україні моїй
ви передайте, журавлі!

Де смагне сонце у крові,
холодний вітер трави пінить—
ви до Червоної Вкраїни
кордони копані порвіть.

Моїм братам, що у неволі
щодня і родяться і мруть,—
ви покажіть щасливу путь
в незнанім
і родючім полі.

Нехай ідуть, де вільний дух
на зоряних витає сходах,—
спокійно б гнали свої води
червоний Дніпр
і синій Буг.

II

Настане день,
і сонце вгору
летить продовжувати путь.
І птиці в мрійному степу
заллються голосистим хором.

Не видно меж—
лягли у трави,
де пахнуть медом будяки,

де колисалися заграви
і мертві падали дядьки

за крихотку малу свободи,
за 'дну пилиночку землі.
Безперестану знову родить
политий кров'ю переліг.

Нам незабутній рік двадцятий,
як ви топтали в нас поля,
за бунт — палили сірі хати,
шаблями різали селян.

Тепер конає від ударів
розіп'ята Галичина,
де ви втекли в ряди жандармів
служить недобиткам-панам.

І опадають сиві годи,
як лист осінній у гаях.
— О, мій розіп'ятий народі!
Німа Галичино моя!

Покраяна,
віками вбита.
— О, ні!
Цього я не втаю!..
Щодня
торгують,
продають
і сіють кості, наче жито.

Вночі земля тремтить в просторі,
червона цяточка на ній.
О, як це радісно мені —
народу серце пнеться д'горі!

В йому витає дух свободи,
відваги,

сили

і труда.

А ви збираєтесь продати
за копійки у дні негоди.

Щоб знов покірними рабами
ламати скелі кам'яні.
Свободу підведем горбами,
та не покоримося, ні!

Як не забудемо ніколи
голодних крики і плачі.
Як ви виводили у поле
людей розстрілювати вночі.

І це — любов до свого краю?
Мовчіть,
це — крадені слова!..
Спокійно свічка догорає,
уже димиться в головах.

Яка-яка гірка омана!
Ви полюбили ситий хліб,

Ви полюбили --
бути паном
на цій розтерзаній землі.

Переступили сотні трупів,
вони ж —
як жито золоте.
І в кожній латаній халупі
вдову лишили і дітей.

Нехай ростуть
і квітнуть
діти.

Щасти убивців не забудь...
Ой, скоро-скоро грізний вітер
засипле зорями їх путь.

III

І вас, — кривавого месію, —
за кров невинну проклянуть.
Бо вже на панському лану
тепер мій батько жито сіє.

Кінь з бороною тихо бродить,
щороку тягне кістяка,
ламає борону рука,
що домагалася свободи.

Чиї діла?
О, ви байдужі!

Прийти,
накинути ярмо
і жити
 пишно
 без турбот,—
нехай народ в неволі тужить,

окроплює нерідне поле,
угноює чужі лани...
— Свободи вам не полонить,
не вбить України ніколи!

Бо дух борні
 струмить
 із крови.

Усіі
Ми всі вже бунтарі!
І в революції згорить
бунтар із радістю готовий.

IV

Один вночі, буває, сяду
коло маленького вікна.
Кружляє місяць понад садом,
тополю рогом розтина.

Коня підкова гулко стука,
як вітру подув на межі...

А я благаю:

„Поможіть,
мені так важко...
мука...

За мій народ, віками битий,
розсипаний, як світ зорі,
так вийти хочеться на ріг
холодних вулиць
і завити.

Всім запізнілим перехожим
в північній тиші голубій
я хочу розказать про біль,
нехай поділять,
допоможуть.

Бо ще не порвані кордони,
ще не розвіявся туман.
В сльозах народ за ними тоне,—
як привид,—
голод
і тюрма.

Чому це скривджені народи
не встали досі,
не ідуть,
нехай життям,—
але здобуть!

хоч крихотку малу
свободи?!

Мою Червону Україну
і бунтівливий її люд
я так люблю...
Я так люблю!
Їх не забуду
й не покину

у цій путі,
 такій далекій,
де замітаються сліди,—
аж доки мертвий
 і блідий
впаду, як стихне серця клекіт.

І все стоятиму на чаті
незламним —
все таким, як був.
Не раз ще в північ голубу
я буду плакати і кричати.

Сльозами
 висипати,
 вилить
я хочу серця мого сум.
І біль народу донесу
аж до холодної могили.

Я бачу:

стоїте в сльозах...

Даремне плачете за мною.

Не повернуся я назад,

не колихнуся перед боем,

рабом ніколи я не стану

в ім'я німого бунтаря,

бо вірю:

світова зоря

над нами тліть не перестане!

Б Е Р Е Г И

„Упасти б ниць перед порогом,
допить покладене життя“...

Ну, що ж?
Нехай собі летять,
де квітне степ,
курять дороги.

А ми з тобою, мій читачу,
як сивоусі кобзарі,—
ходім туди...
оглянься...
бачиш?
старе містечко на горі.

Хати похилені до вулиць
аж на самісінькі тини.
Мов хочуть кожного спинить, —
спитать:
що бачили і чули.

І супляться пожовклі стріхи.
Густий бур'ян росте на них.
Містечко спить.

Ні сліз,
ні сміху, —
мов кинув сон тут чарівник.

Як безпорадність, —
сіра площа
розбіглася у три кутки.

Холодний спокій зорі кинуть
в глибінь прозорого ставка.
І над містечком тихо лине
виття сполоханих собак.

Вкриває місяць сива хмара,
мов розливається вода...
Це знову площа дожида
раненько в п'ятницю базару.

II

На Погорілому
(так звали,
де пнеться високо гора,
що комуністів поховали)
живе з дочкою генерал.

Сидить од ранку і до ночі
один за столиком, як мур,
із олівцем,
уп'явши очі
в маленьку цяточку німу.

То сам собі веде розмову,
то зводить очі до вікна.
У хаті висне сизий омут
і пам'ять тьмою запина.

Схилюся раптом на коліна.

(Тремтіли руки...

сам блідий...)

Мов непритомний:

„Зіна! Зіна!

Усе залиш і йди сюди!“

І Зіна кида всю роботу.

Їй повні груди тисне дух.

Як дві жарини —

очі котить,

де пальці батькові ведуть.

„Ось тут поставити кінноту,

а тут — гармати й кулемет.

Сюди перейде вся піхота

і ворог ляже на багнет.

Ти подивись:

горби...

яруги...

Тут обіходити з ланів.

Вже не додумаєшся вдруге,

щось краще вигадати... ні!

Цей план піду і закопаю,

щоб не знайшли більшовики.

Ніхто!

Ніхто не допитає, —

сьогодні я вже не такий!..“

Спинить старого?

Думать годі —
ще довго котяться слова.
Надвечір піде і в городі
тридцятий план свій прихова.

І повечорі у містечку,
коли спаде на площі пил
і з поля дух повіє гречки, —
проходить з поглядом тупим

колишній кат

до сміху гордий.
Кружляння мрій стоїть, як дим.
... Льокай зігнувся пред лордом, —
йому здається перед ним.

Зверта з пилястої дороги
окутий мріями, п'яний.

Звисає ніч.

І знов нікого...

Холодний місяць
і тини.

Пройшов, зігнувсь, як тінь над ставом.

... Ось тут ходили...

там лежав...

Як сторінки книжок злотових, —
до краю зім'ята душа.

Тремтить її дівочий голос,
як дзвін,
як плетена коса.
Під ноги сиплеться навколо
намистом місячна роса.

З таких розмов
сади п'яніють
і в'яне пісня солов'їв.
Цвітуть покинуті гаї,
на грядках квіти каменіють.

Не те, що серце невгомоне
у грудях буйних, молодих.
Воно не знає перепони,
його не п'янять важкі плоди.

Як предка древнього Адама
знайомі рухи і слова.
І молодий Юрко не дарма
словами Зіни упивавсь.

Це — перший плід, що пада лунко
у молодім його саду.
Її гарячі поцілунки
не раз ще спати не дадуть.

Отак проходили їх ночі.
Хтось невідомий дні точив.

Вона — усе йому про очі,
а він закоханий мовчить.

Блаженний час
і та хвилина
мовчання
І німота вуст,
як місяць викотить з долини
і поринає у траву.

І перші дні весни буяні.
Заквітнуть липи...

Солов'ї
в гущавині, неначе п'яні
тяжкі думки заллють мої.

Із-за Дніпра до мене линуть
пісні розтерзані дівчат.

— Благословенна та хвилина
стоять в обіймах
і мовчать.

Уже не вернеться...
А може!
Ні! не тремтить моя рука.
І ось тому
винить не можу
з кохання п'яного Юрка.

Нехай цілує сині очі,
хай котять дні його у снах,
тремтить в обіймах рук дівочих,
бо в серці —

сонце
і весна.

IV

Стояла Зіна повна муки, —
їй тисли горло сльози й жаль.
Бо генерал, заклавши руки,
по хаті грізно походжав.

„Прийшла нежданна мною старість,
вже сил не маю говорити.
Не ждав такої я пори,
щоб для дочки шукати кари.

Яка важка ляга досада!
Я розумію — вже літа.
Пора і заміж одлітати.
Зажди і ти, як я, поради.

На нашу вбогість —
двір і хату —
нелегко глянути мені.
Для нас лишилось по війні
людей порядних ще багато.

Уже давно я жду —
із міста
далекий родич приїздить.
Він близько там до комуністів,
частенько пише нам листи.

То й підбере тобі якогось
одної крові жениха,
хоч і старенький, —
та нехай.
Сама ти бачиш, що убогість“...

Тяглася довго ще розмова.
Хрипів і кашляв генерал.
Переговорить
та і знову
про те, що вже казав не раз.

„І як ти можеш?
Зіна, Зіна!..“
То опускалась голова,
то знов котилися по стінах
його порубані слова.

„Немає матері навчати,
як зберігать родини кров.
Я вірю:
це лише початок
німого цяцькання в любов.

Мужик... мужик...
Мій раб колишній.
Не стерплю я його крові!
Хороми підмітати пишні
він знову буде...

О, повір!

Не довго ждять.

І в час розплати
не внось (рішучий мій наказ!)
у пелені в цю темну хату,
як наймичка більшовика.

Бо куля череп твій розтрощить
(не забувай, що я такий!).
Сам одведу тебе на площу
і порубаю на шматки“...

Звисає павутиння чорне.
А Зіна вкопана стоїть.
І генерал до себе горне
русяву голову її.

„Тебе зобідив?
Знаю... бачу...
Тобі хотів я розказать“...

І гладить щоки у сльозах,
бо Зіна схлипує і плаче.

Лице смугляве побіліло,
неначе стала умирать...
... На площу вийшов генерал, —
бо вже надворі сутеніло.

V

Котились дні
дзвінкі
й потужні
в Юрка одбились ув очах.
І на лице сувора мужність
йому посипала печаль.

Надвое серце розколось
і два шляхи —
в один рядок.
Один ішов до комсомолу,
другий — до Зіни у садок.

Обійми... шепіт... і розмова.
Верба задумливо звиса.
І учорашня постанова:
догану в справу записать.

Юрко — розколотий, розбитий
і знепритомнілий немов.
Бо ктів би він обох любити —
смугляву Зіну й комсомол.

Чи може доля покарала, —
вже й нарікати почали:
„Дочка старого генерала...
Юрко!.. Товаришу!.. Залиш!..“

Юрко вагався...

Потім: „Згода!...“

І сам до себе: „Не піду!“
Смутний до вечора походить
і вже одразу у саду.

Не знав бо й сам він,
як подіять,
щоб Зіну кинути зуміть.
І все плекав якусь надію,
що пута порвуться самі.

Та дні котились без угаву,
як білі роси із жоржин.
Він, посміхаючись лукаво,
в садок щовечора спішив.

Із поля дух прим'ятий сіна
вітри разносять в пелені.
Як тіні дві в гущавині, —
Юрко розгублений
І Зіна.

Тіла з тремтінням мов німіють.
Їх голос боязко дрижить...

Так ні!..
Розказувать не вмію,
бо ще замало я прожив.

І от лише почну, згадаю:
вона і він...
Отак було...
І місяць був тоді над гаєм,
І тліли зорі над селом.

Прозора ніч
і мертва тиша.
Мов тут проходила чума.
Лиш котить місяць поміж вишень
холодне світло, як туман.

Зелене листя у тремтінні,
немов розпалені серця.
Ідуть і йдуть, неначе тіні, —
короткі ночі залицянь.

Ще я не жив,
я ще не бачив.
Так мало знаю,
мало чув.
Повз мене, ріками неначе,
літа замріяні течуть.

Я не жалію, мій читачу,
мине зима — розтане сніг.

То мав Юрко мою удачу:
Як їхать — їхать.
Ні — то й ні.

На все спокійно він погляне.
Та не подумає. О, ні!
Було колись таке й мені
у ніч, як це тепер, весняну.

Думок не гріє лихоманка.
А ніч, як зрадниця, втекла.
І мовчки Зіна на світанку
йому уперше віддалась.

І розійшлися, мов недужі.
Ні нарікання,
ані слів.
Вже сонце било з-під землі,
бо розвиднялося байдуже.

VI

Із вікон світло б'є і тане,
на призьбі радістю хрястить.
Таки приїхав довгожданий
Іван Петрович погостить.

Сидить од спеки, мов зів'ялий.
У хаті —

крик і метушня.

Дрімав під хатою вишняк,
холонув місяць,
зорі сяли.

А генерал поважно ходить
і біля гостя припада.
„Вийди бо, Зіно, до господи
і нам вечеряти подай“...

І Зіна кориться.

Розмова

ляга, як пасмо павутин.
Злітають голосів густих
слова,
як дощ,
як сніг полови.

„Самі, як бачите, збідніли.
Обдерті з ніг до голови.
Ах, цей проклятий більшовизм!
Чи ще у вас не чути „білих“ ?

Хоч би зірвалося повстання...

мені не всидіти, —

піду

змести,
убить бунтарський дух, —
покласти край цьому востанне !“

Поважний гість сидів край столу —
руденькі вусики щипав.

Блідий, розгублений і кволий,
і дві родинки на щоках.

Ніякі скарги до вподоби
йому ніколи не були.
Коли вже так, —

то що поробиш ?

Послухай, доки заболить

язик у скривдженого друга
і шелест мокрої губи.
Коли не вистачить потуги, —
його розмову перебий.

Діждав і гість часу такого
і дивну мову розпочав.
Якась наївна і убога
тремтіла пристрасть ув очах.

Бо де б не був
і що не мовить, —
усе про пиво та вино.
Й сьогодні випити готовий,
бо випивав уже давно.

І очі бігають так мілко.
Спада тремтіння із губи.
І от: хоч ти його убий,
а він — про пиво та горілку.

І збіглися вони до купи
в цій хаті двоє диваків.
Один одному не поступить...
І вина, і більшовиків

за 'дну годину перебрали,
як те намисто в пелені.
До ранку сяло в генерала
холодне світло у вікні.

Густа в них котиться розмова.
Така, що слухать лиш вікам.
А у саду холоне змова
Юрка і Зіни — утікать.

Бо скоро буде в них дитина,
Юрко до краю був меткий.
Не йти ж малому попід тинем
збирать покинуті шматки.

Не довести!

Ганьба і сором.

І батько Зіну прожене.
Він зможе вирватись не скоро
з таких заплутаних тенет.

Неначе вершники промчали, —
так одлетіли його дні
і дотлівало на огні

життя
без радості
й печалі.

Ніщо...
Ніщо не голосило
і не кричало у душі.
Коли згада товаришів —
і руки падають безсило.

Бувало іноді словами
розбудить серця мертвий дух, —
та потім знов:

„Ідіть!
За вами,
куди ви схочете, піду“.

Мов тінь та присмерком окута, —
то він —
покірний
і німий.

А Зіна третю ніч заснути
не прилягала і на мить.

Неначе снилось...
Пригадала
(вона дитиною була):
У димній залі
на столах
вино шипіло, наче галас.

Не зачинялись тоді двері.
Хрястіли шаблі,
 остроги.

Гостей приймали дорогих,
полковників і офіцерів.

Кудись на південь утікали
і брат засмучений сидів...
Як сонце підвелось тале, —
всі попрощалися тоді.

Та це давно...
Це тільки спогад...
А ось тепер.
Куди іти.
І не дивись, —
 в очах світи,
як ті вітри,
розбіглись по дорогах.

Мов хто у серце кинув змія.
Думок тяглася довга путь.
Іти, щоб наймичкою бути?
Я нею бути не зумію...

Хіба Юрко.
 Про це мовчала, —
плекала мрію, як дитя.
Втекти од батька-генерала
і розпочать нове життя.

Десь там далеко,
за кордоном
їй зможе брат допомогти,
хоч доторкнутися мети, —
а в цій воді вона потоне.

І в час, як билися на стінах
важкі, придушені слова,
уже в степу Юркові й Зіні
до ніг схилялася трава.

Частина друга

I

Холодний дощ терзає тіло,
шаблями голову січе.
Стояла Зіна і тремтіла,
поклавши руку на плече.

Юрко неначе мармуровий.
Не до розмов тепер йому.
Свої до болю тиснув брови
і очі краяли пільму.

Туди, у даль,
 де світло в хаті,
що приховалась у гаю.
Уже й до ранку небагато, —
тоді впіймають
і уб'ють.

Назад йому нема дороги.
Не можна наміру спинить.

Бо в серці —
 порожньо... нікого,
одна лиш Зіна перед ним.

Його любов
і друг єдиний,
що не розлучиться ніде.
Вона для нього —
 вічний день.
Заради неї він загине.

Та буде йти без перестану, —
любовь п'янить, як те вино.
Він піде з нею і на дно,
в глибінь шорсткого океану.

Тягнувся час нудний чекання.
Струмками дощ ішов у плин.
А мрії котяться і манять
у пашу безвісти й глибин.

І знов пройшла юрбою варта, —
лиш чути хлюпання чобіт...
Талан свій кинув, мов на карти,
і спотикаючись побіг...

Позаду крик...
 Неначе птиці —
насамовитий Зіни льот.

І враз:

заплямкали рушниці
і росу кулями змело.

Ще тільки крок...

Одна хвилина.

Кордон лежить в траві густій.

Коли це враз:

„Панове! Стій!!“—

і постать вийшла із долини.

.

Як землю — серце туга ралить.

Щодня виводили з-за ґрат.

Та в Зіни —

батько генералом

і у Парижі рідний брат.

Їх знали навіть і дозорчі,

а дехто тільки чув колись.

Так чарували її очі,

що всі закохані були.

З Юрком тяжка була морока.

Ніхто не зважувавсь пустить

(бо він — із чорних,

із простих), —

і справа йшла повільним кроком.

Тримали довго, без користи.

Та потім викликали...

„Йди!
А, може, ти із комуністів?
Тоді зазнаєш ти біди!..“

Юрко сполоханий:
„Та що ви?
Вчинив би я ганебний крок?..“
А потім враз!
Забилась кров
і залила холодні щоки.

...Ганьба! Ганьба!
Найвища кара!
Прокляття зраднику мені!..
Хотів був крикнуть: „комуніст!“ —
та вже стояв на тротуарі.

II

Горить Париж,
огнями сипле, —
неначе зорі з пелени.
Стоїть од музики охриплий,
од крові людської п'яний.

Біжать розіп'яті квартали.
За ними — курявою крик,
аж до провулочків старих,
де висне дим і сонце тале.

До них ведуть залізні двері,
на них замки,
і цвіль,
і синь...

...Неначе батько —
гордий син
з сестрою походжає в сквері.

З лицем, як листя пожовтіле.
Хрястіла лисина мала.
І руки висохлі тремтіли,
коли підводив до чола,

як щось пригадував далеке,
а потім Зіні говорив...
Юркові ждять було нелегко
прощання тайної пори.

Та час прийшов
і він раптово
покинув Зіну й до Юрка.
Тремтіла палічка в руках
і грізно сходилися брови.

„Скажу вам слів я тільки двоє:
За все...
за все пора забуть!
Залиште Зіну і... у путь, —
щоб я вам лиха не накоїв.

Чого прийшли сюди з Росії?..
І як ти смів?
мізерний раб!..
Юркові серце завмира,
бо той додолу злото сіє.

„Оце візьми собі в дорогу...“
І хистко впав його монокль.
Неначе снилося давно...
Оглянувся, — нема нікого.

А, може, й не було нічого...
В очах здригається імла.
Не підійшла, як до чужого,
і попроситись не змогла...

Вже сонце падало похмуре
і розлилося, наче кров.
У тьмі вечірній біля муру
стояв задумливий Юрко.

III

А дні котилися у далі,
як птиці, линули в ирїй.
У робітничому кварталі
живе Юрко вже другий рік.

У хату він шевця старого
переступив давно поріг.

І швець, побачивши підмогу,
як сина рідного зберіг.

Та захистив од пащі вулиць,
як пса, голодного Юрка.
І молоток долоні мулить,
щодня важніє у руках.

Ніяк, нічого не подієш.
Сиди і жди, —
думки тамуй.
Всі розгубилися надії,
немає вірити кому.

Хіба старому кине слово,
та не обізветься і той.
І от рука поволі знову
підводить чорний молоток.

Тріпоче серце, наче лантух,
і груди стомлені в'януть.
Зійшлася Зіна з фабрикантом, —
дитину люди узяли.

Підгодувать,
на площу кинуть
у пашу голоду й наруг.
І це — той найвірніший друг!
Нехай його,
а то й дитину

так зненавидіть.

Не тужила...
„Візьміть! Нащо воно мені...“
Бо, мабуть, билася у жилах
погана кров, неначе гній.

І тільки спогади до болю
шматали душу на клочки,
що довелося кинуть долю
на кігті панської дочки.

Чому він друзям не повірив?
Їх роз'єднала далина.
І лютий був тоді без міри, —
себе і матір проклинав

і час, що вперше зустрічались.
Про це не згадував, — мовчав.
Одрізу: сльози на очах
і в грудях хтось огнями жалить.

Він не казав про те нікому,
що Зіни й досі не забув...
Як ніч хтось кине голубу,
над містом висипле утому, —

Юрко із скрипкою виходить
(одна розрада, що пісні).
Сіда задумливий на сходах,
і плачуть струни голосні.

Про край нагадують далекий.
І чувається:

немов

над ним стоїть свободи клекіт
і шум містечка
і любов.

Десь квітнуть голосом дівочим
на Україні всі сади.
А він із скрипкою сидить
на сходах топтаних щоночі.

IV

Горять огні у пишній залі
і гомін сиплеться густий.
І рух — неначе на вокзалі —
огнем і золотом хрястить.

Обличчя виснажене палить
м'якою піною вина.
Дзвенять наповнені бокали
і висне диму пелена.

І враз:

мов гомін за горами, —
стихає шепіт...
дзвін чарок.
Німий із скрипкою Юрко
пройшов, як тінь, поміж столами.

І покотили: „Слава! Слава!..“
Слова м'які, неначе шовк.
Він, посміхаючись лукаво,
не озираючись пішов.

І знову шум...
і знов розмова.
Тремтіння ніжне залицянь.
І кожен з радістю готовий
послухатъ гордого співця

музику, що п'янить глухого.
„Од пісні полум'ям згориш“, —
кричав осяяний Париж,
і прославляли молодого

Юрка.

Ось він уже виходить, —
змовка розмова...

Стихло все...

І покотились наче води
слова замріяних пісень:

„Загули в неділю дзвони,
заіржали сірі коні.
Милий сокіл од'їжджає, —
а дівчина проваджає:
— Хай з тобою мої чари
линуть бити яничарів.

Не корися ти нікому,
повертай до мого дому.
Не покинь ти на поталу...
і упала, заридала.
...Ой, насунулися хмари...
То не хмари, — яничари,
а із ними — його мила
слізно ворога просила:
— Простріли козачі груди, —
я повік твоєю буду...
...Його кінь почув розмову —
заіскрилися підкови.
Яничара доганяє,
йому голову здіймає.
Прострелив широкі груди.
— Нехай поле нас розсудить!
Іди, мила, удовою, —
жить не буду я з тобою...
Заридала серед поля:
— Ой, проклята моя доля!“.

Затих його тремтячий голос.
І знов захлюпало вино,
тремтить осяяне вікно
і п'яний шум ляга навколо.

Край столу в сукні, у шовковій,
сиділа пані, вся в огні

посміхаючись
Юркові,
котила золото до ніг.

І чад очей її
і регіт...
Свого презирства не таїть.
Де радості вітає легінь, —
Юрко укопаний стоїть.

Ось пані тихою ходою
іде спокійно до Юрка.
Ій самоцвіти на руках
переливаються водою.

Огні заблимали на стінах.
Дим очі кутає густий.
Немов почулося:

„Прости...
не забувай покірну Зіну“...

„Ах! Ти прийшла?
Тебе не знаю...
Уже закінчилася гра.
Хоч ще й сьогодні я твій раб, —
в ім'я твоє тут розпинаюсь.

І перед ким?
Це ж ті, що вбили
сестру, порадницю мою.

Іди, стопроклята! Уб'ю!..“
Та щось рука була безсила.

Не підвелась. Звисало тіло.
Перед очами диму синь.
А за столами гомоніли
гучні, шумливі голоси.

...Я син обдертого народа
продав себе... та ще кому?..
І за хвилину біг по сходах, —
пірнув на вулиці у тьму.

Ще й досі чує дзвін бокалів
і крики п'яні, голубі.
Мов непритомний до вокзалу
Юрко розхристаний добіг.

Звисали руки.
Били скроні.
Вокзал шумує золотий.
Стояла Зіна на пероні,
а поїзд тихо покотив.

v

Гримить і котить води Дністер
між двох похилих берегів.
Йому й лежать здається тісно
в пухких долонях ворогів —

високих гір.

Все води точить
туди, де обрій посинів.
...Аж до самісінької ночі
сидів Юрко в гущавині.

До берега — рукою кинуть.
Лиш крок — і був би у дворі.
До болю смішно дівторі,
що чимось бавиться під тїном.

Він чує регіт їх шалений.
На вулиці — юрба дівчат
в хустках червоних і зелених...
А може крикнуть?

Ні! Мовчать...

У грудях важко обірвалося, —
замкнуло горло і вуста.
І кров така була густа,
у серці збіглася в кавалок...

Уже темніло...

Тихо варта
проходила...

За нею пил.
Огні заблимали по хатах.
Стомившись

дехто уже спить.

І укривали небо тучі,
як гайвороння із ланів.
Одна уперта думка мучить,
що довго не лягає ніч.

Це знову вершники.

На конях
із смолоскипами в руках.
Холодні іскри долі ронять,
та не помітили Юрка.

Летять вітри,
летять зі сходу
і пахнуть наче той полин.
Упавши каменем у воду,
не зупиняючись поплив.

де линуть співи з України,
шумить некошена трава.
А Дністер б'є,
а Дністер пінить, —
холодне тіло
укрива.

Немає сил розрізати хвилі
і захлюпнувся у воді.
В очах — огні якісь руді...
В'яліють руки, бо знесилів.

Остання мить.
Набігла піна
і потонула голова.
— Прощай, Червона Україно! —
та потонули і слова.

Вода стискала груди тісно.
— Забудьте, друзі дорогі...
і пам'ять кинула...

А Дністер
котив між темних берегів...

Ходило сонце десь у хмарі.
Містечко встало до зорі, —
бо крик розпачливий горів
і бивсь на чорному базарі.

БУНТ ЗЕМЛІ

I

В маєтку пана Горового
усе, як вимерло.

Нікого
ви не побачите в дворі,
тільки далеко на горі,
аж коло панової хати, —
стоять тополі, як салдати.

Над ними сонце небо палить
і хмар димок

м'який

і талий,

мов квіти, в'яне в далині
над шумом кучерів ланів...

І пси засмучені

у стомі

дрімають на старій соломі.

Ген за маєтком у знеможі
ступають важко по дорозі

до краю стомлені воли
і — тільки роги із долин,
там, де над обрієм далеко
трясе несамовито спека.

Шумує степ, як жовта піна,
вкриває пахощами сіна
ніким неорані поля, ,
де вітер стебла нахиля
і косарі

повільно

й строго
вигонять коси на дорогу.

Рябий прикащик аж холоне
та з-пересердя тре долоні.
Охрип, —
не в силі вже кричать.
Не зупинить йому дівчат!
Ну й що бо він на цьому тямить?
і гнеться пісня над полями.

Неначе п'яна ходить Марта, —
їй день приносить тільки жарти
і не вгамується ніяк
у серці радості змія.
Усе покине

й на хвилину
біжить з прикащиком в долину.

Заснули всі у час обідній,
один Карпо від злости блідне.
Неначе скошена трава,
йому упала голова.
Не хоче більше знати Марту,
за неї й думати не варто.

І непорушні, наче камінь,
лежать покоси з будяками.
Хропуть невтомні косарі.
А там

далеко,
на горі
здіймався пил до неба збитий, —
то їхав, мабуть, управитель.

Постали вряд...
(ну, що подієш?)
і озирнувшись, як злодії,
шапки зривали із голів
(усі затихли, як малі),
щоб не було тоді клопоту —
не прийме завтра на роботу.

Як стріли мчать,
басують коні...
Сидять в хисткому фаєтоні
із ланцюжками на груді,
обов клопці молоді.

Один — нащадок Горового,
другий...
ніхто не знав другого.

I Ольга з ними — донька пана,
як лялька, квітами прибрана,
в очах її огонь горів...
Лиш поминули косарів:
„Скорей!“ —
гукнула на Платона
і тільки дим з-під фаєтона...

Злітає дух покосів білих
і коси знову задзвеніли,
під гул прозорий і м'який
упали чорні будяки,
а косарі
повільно
й строго
вигоняють коси на дорогу.

II

Блідий, високий і стрункий
(хто зна у кого вдався Ігор!)
неначе вжалений все біга,
надвечір стомиться таки
і тихо,
щоб не чула пані,
засне в щиблетах на дивані.

Ходив про нього й поговір:
„Пропали батькові надії“...
Ніяк нічого не подієш, —
бо Ігор знає тільки флірт,
у голові —

жінки та карти
і зупинять його не варто.

Незрозуміла його путь...
В життя, як ранений, приплентавсь
в блискучих гудзиках студента...
Та ось боюся не забудь,
що наш герой
не Ігор буде,
а „Гога“ звали його люди.

У місті друзів має він.
В диму над лямпою
до ранку
метляння карт безперестанку
і шум в безсонній голові.
А ранком пан:
„Жорстока драма!
це знов...

од Гоги
телеграма“...

Усе життя його — то гра
і крик душі навек закутий,

Ольга
і товариш.

П а н и ч.

Ви знову про минулий рік?
Його я згадувать не можу.
Його не згадував би кожен,
бо я від сорому горів,
що довелось пригоді статись
і вам,
як пса, мене прогнати.

Щоночі я писав листи, —
лиш у вікні заб'ється ранок,
і запікалась знову рана,
не міг забути і простить,
їх рвав тремтячими руками
і сипав клаптики на камінь.

Тягнувся рік мій без кінця
і довгі дні, як мокра осінь.
Вас не забув я ще і досі...
Рука простягнута ось ця
тремтить безкровна перед вами,
як слізьми, всипана словами.

Ви посміхаєтесь?
Жебрак
прибився з площі, із базару

благать її...

Вам треба кари!

Ой, що... Ні-ні! Я тільки так...

І враз: припавши до дороги,
хватав холодні її ноги

Ольга.

Ну, досить!

Встаньте і ходім...

Хтось може стежити за нами,
а ви з тремтячими руками...

все невгомний, як тоді.

Хіба так важко зрозуміти,
що так поводяться лиш діти?

І як нічого не було —
із вікон сипало огнями,
плив місяць повний над полями.
Над обездоленим селом
уже здіймалися заграви
і зорі падали у трави.

III

Був тихий вечір, як дитя.

У стайні

не іржали коні,

в старім

поламанім загоні

про свободу,
де час, що придуть всі до згоди,
війна припиниться коли...
Живцем засипали у ямі,
не в силі жить під глитаями!..

А ми...

на службі, як хорти, —
гукнув — і вибігли охочі...
Хоч би і я, —
не сплю щоночі,
бо треба пана берегти...
І в люльці потоптав махорку,
пішов до панової горки.

Карпо.

Гаразд...
пішов уже старий.
Скажу тепер, бо скоро ранок, —
у нас — одна з тобою рана...
Серед північної пори
прийшли обое ми не дарма
до вікон вибитих казарми.

Платон.

Я — випадково тут...

Карпо.

Мовчи!

Не вороги бо ми з тобою.
Уже осміяні обоє.
Не допоможемо нічим,
бо Марта...

третю ніч у пана...
вона уже його кохана.

П л а т о н.

З отим старим?

К а р п о.

Та що ти? Ні!

Із паничем, як та повія.
І безсоромна, що посміє
брехать
і скаржитись мені...
Ні-ні!
Тепер уже однако
уб'ю, як блудного собаку!..

Та це промовив його гнів,
бо на лице,

неначе туча,
лягала бронзова рішучість
і дико блимали огні
з очей на ворухливі брови,
де чути переливи крові.

Вже ніч далеко побрела,
заржали гомінливі коні,

Хоч немає черевиків, —
тож багато чоловіків.
Треба всім та й догодить,
часу мало обходить.
Не втомляється ночами
ночувати з паничами.
До схід-сонця, до роси,
зісталася без коси...

Коли це пил із-за могили...
Басують коні вороні.
А Марта очі свої хилить
додолю низько
аж до ніг...
Загусла кров її у скроні, —
то паничі у фаєтоні.

І враз:

у всіх шапки злетіли,
як дощ з нечесаних голів.
Промчали коні, наче стріли,
туманом пил на поле ліг...
І знову...

вигуки дівочі, —
сміявся хто тільки охочий...

Біля маєтку випадково
з-під довгогривого коня
злетіла зламана підкова

і закричало паненя...
Спиняє невгомонні коні,
Платона б'є у жовті скроні.

Мов стало серце у Платона
і, обертаючись назад,
відчув, що кров йому холоне
і на очах тремтить сльоза.
І непомітно

руки сірі
зривали гудзики з мундирів.

Із фаєтона на дорогу
(їх трое скупчено голів)...
як звір кресав зубами Гога
і гнув Платона до землі,
і бив нестямно в чорні груди,
аж доки не зійшлися люди...

Опівдні косарі поснули,
дівчата з ними...

На покіс
(грудей ридання не почули б)
упала Марта, повна сліз.
Хоч не було цього ніколи, —
пішла ридаючи у поле.

Тихенько, —
не почули б люди,
як вона схлипує йдучи.

А сльози котяться на груди,
не зна poradить себе чим.
З рішучим стиснутим одчаєм
вона до двору поспішає.

Неначе серце зупинилось...
(Жорстока правда,
чи одчай).
У колії
під сірим пилом —
сріблястий гудзик панича...
„Це ж клаптик і моєї долі..“
І злісно кинула між колій.

Та поспішала йти не дарма, —
прийшла
і бачить
у дворі
збігались люди до казарми...
Поклавши руки на поріг, —
лежав Платон, неначе камінь,
а кров з лиця його — струмками.

Зійшовся люд, як бистра туча,
густий над ними гнів повис.
Ось Марта
 грізна
 і рішуча
пройшла...

і хустку з голови,
обтерла кров палку на скроні
і чуб розправила Платонів.

V

Вечірня сутінь у дворі
розбіглась теплою водою.
З пов'язаною головою,
переступаючи поріг
і вниз,
де йдуть трухляві сходи, —
Платон задумливий виходить.

Повільне стукання чобіт
лягає тихо під парканом...
В саду регочуть діти пана.
Над ними
 віти голубі,
хитаючись
 повільно
 й кволо,
з плодами гнуться аж додолу.

Ось бачить Ольга:
 повз паркан
далеко в поле,
за городи
Платон пов'язаний проходить.

Їй стигне посмішка гірка,
огонь з очей сльозою бризкав..
Платон проходив уже близько.

О л ь г а.

Та бачу я, що ти живий.
О! Доброзичлива причина, —
у час робочий — відпочинок.
Не привітався!
подивись!..

А він пройшов, як синя туча,
відважно,
гордо
і рішуче.

Як тепло думать у тиші,
що у найменшого живого
пустеля...

порожньо
і вбого
у неприкаяній душі.
І тьма ляга йому на очі,
як звір із серця загигоче.

Знов дума думу доганя
і тепло в жилах від втоми.
Як бути хочеться одному!
І пожаліти,
і обнять,

оплакати себе самого,
не зустрічать в путі нікого.

Лягла, як чорна борозна,
печаль (а може то тривога!).
Де зникла Марта?

Де дорога
її шукать?

Ніхто не знав, —
вона пішла, неначе Каїн,
вже третю ніч її немає.

Платону вчувся тупіт ніг...
Мов сколихнулась тиха північ.
Далеко десь

гукали півн...
В степу згасали вже огні...
Роса буяла в травах синіх,
де паслись коні у долині...

В касарні
вигуки і крик
і голоси дзвінких гармонік.
До ранку битиме у скроні
якийсь неувимий хрип
юрби невтомної, як море,
рабів жорстокої покори.

Куди іти?
Вже пізній час.

Заллються птиці уже скоро
в прозорім небі...

І до двору
наш мандрівник вертає враз.
Минув незрозумілий вечір,
в груді лишивши порожнечу.

Ввійшов замислений у двір
і чує крик несамопитий:

„Ідіть погляньте, —

там забитий,
ще кров кипить на голові, —
нащадок дивовижний пана,
в густім саду
біля паркану“.

Пройшов...

Та тут не треба слів, —
і що Платонові до того,
що десь лежить забитий Гога, —
він тихо на соломі ліг...

А у саду

когось молили
і клали Ігоря на килим.

VI

Лиш сонце вийшло з-під землі, —
в маєтку...

де тільки поглянеш, —
стоять насуплені селяни,
шапки здійнявши із голів.
Як школярі стоять,
як діти
і грається чубами вітер.

Від них не вчуть, як од малих
дітей сполоханих, і слова.
Лиш суплять ворухливі брови,
цигарку дехто запалив,
та й то,

щоб лиха не накоїть, —
пускає дим попід рукою.

Неначе електричний струм
юрбу стривожив полохливу.
Перед очима —

справжнє диво,
не зрозумів його ніхто, —
з дверей розіп'ятих казарми
Платона вивели жандарми.

Камінний спокій ув очах,
лише вуста до болю стиснув.
Гадали всі, —

то так...

навмисне, —

хоч і боліло —

не кричав,
і клекотіло —
 не промовив,
бо не зіходилися брови.

Німий (хоч в яму положіть!)
оглянув натовп непорушний
і стало в горлі йому душно —
стояли всі такі чужі!
Огні очей незрозумілих,
як окаянного, зустріли.

І за маєток повели
його, як блудного собаку.
Ніхто не скрикнув,
не заплакав, —
стояли тихо,
як воли,
схиляли голови, як віти,
і грався їх чубами вітер.

Земля на обрії лягла,
мовчить... мовчить
і тисне груди,
хто грізний
 прийде
 і осудить
мене і всі мої діла?
В пустелі брат зустрівши брата, —
підводить меч залізний ката.

VII

Високі гори, як шпилі,
христять огнями золотими
і вічно снять,
 а там, за ними
холодний обрій тихо ліг.

І тишина така німа!
Пливуть хмарки, як ті лелеки,
а із гори,
 що там далеко,
сповза підкошений туман.

Легкий, як пух,
як сизий дим,
лягає тихо у долині,
безодне небо
й гори сині
звисають каменем над ним.

Одвічно блимають сніги,
їх лез
 і сонце не потупить.

І не вгава над ними тупіт
вітрів холодної ноги.

Той шум набрякнув і наліг,
як навесні береза соком.
В ту даль

прозору
і високу
не залітають і орли.

І хмари,
падаючи вниз,
в порожню,
висохлу долину,
уже ніколи не долинуть
до скель, що кинули вони.

Туман набряклий і тугий
водою падає зі скелі.
А там за ним —
німа пустеля
вкрива верхів'я
і сніги.

На них жорстокий холод ліг, —
вночі і вдень
синів всюди.
До болю й крику
тиснуть груди
снігами вкутані шпилі.

Надійде ніч з усіх кінців
і небо вкутає огнями.
І знов —
стоїш неначе в ямі, —

навколо гори —
як ченці.

Прислухайсь:

Тихо навкруги...

Там тіні супляться далеко.
І тільки лине тихий клекіт,
де води тиснуть береги.

Зірниця й досі не зійшла,
а місяць вплив запізнілий.
І там,
де гори туманіли —
уже давно заснув кишлак.

Тут спокій

ніби не такий, —

він з місяцем повільно плине,
де дремлють вівці у долині
й кричать у горах ішаки.

Прислухайсь:

здвигує земля

тривожно так,
мов птиці крила.

Невже!

Невже заговорила
пустеля — мертве немовля!
Прийти б,

на камінь цей лягти
і слухати...

Після удара
сипнеться вугіль, наче хмара,
в копальні чорній „Сулюкти“.

Гора здрігається суха.
І кров, і вугіль, —

важать тони...

Не вчуть нам стогону Платона,
бо шум вагонів не стиха.

А над землею —
тиха ніч

і там...

(не знати, як далеко!)
здрігає місяць, як лелека
й верхів'я
тліють ув огні.

VIII

Гудок — і станція...
Мов обірвало жили, —
враз поїзд зупинивсь
і димом з-під коліс.
Перони і вагон
і розіп'ятий міст
з тривогою якісь дозорчі оточили.

Всі дивляться:

ведуть із димного вагона
(стоять байдужі всі,—
нікому не болить).

Під шаблями дзвінкими повели
далеко, в гори десь,
покірного Платона.

І от, коли сипнула ніч утому
і над копальнею
захрясли
лихтарі,—
в касарню привели,
де спали шахтарі,—
жбурнули з реготом
Платона на соломі.

Пройшло, як снилося,—
спокійно і байдуже,
обвисли руки враз,
зів'яла голова.
Зотліли попелом,
розвіялись слова,
чи, може, горло хтось
зубами звіра
душить...

ІХ

Риштування в міжгір'ї ведмежів
опускають, мов руки униз,

вуглем чорним засипані вежі
смуги ламані тьмяних карниз.

Підіймаються важко угору,
цокотять за вагоном вагон.

А за ними—

збентеженим

зором

поспішає невтомно Платон.

Розгубились низькі коритари,
розійшлися в німій далині.

Тільки сиплються

грізні удари,

у пилу загасають огні.

І, як тіні,

вагон за вагоном

одлітають, як птиці у вирій...

У потертих і синіх погонах

там дозорчі стоять нагорі.

Ні озватись,

ні скрикнуть нікому,—

в коритарах розгубиться крик.

Всі спітнілі впадуть на соломі,

коли день мовчазний догорить.

І на ранок —

команда рішуча.

Стане знову дозор нагорі.
Пройде тихо
і грізно, як туча,
довгий ряд
каторжан-шахтарів.

Знову гори здригнуть від ударів,—
задзвенять внизу кайла тупі.
А на жовтім,
крикливим базарі
продаватимуть
вугіль
і піт.

Х

Застигла ніч в прозорих оксамитах,
на скелях пахли густо полині.
Глибоко шахта, тьмою оповита,
під місяцем
темніла
в далині.

В пільмі долин
блудив холодний морок.
І пізньої,
північної пори,
далеко десь,

у недосяжних горах,
кричав ішак
і захлинався крик.

А місяць повний
(наче на долоні)
над шахтами
хмарками колиса.
Нігде не чуть

пошарпаних

гармонік

і переливні
стихли голоса.

Заснуло все в здригаючій утомі,
де пада світ блискучих лихтарів.
В касарні довгій
спали на соломі
роздягнені,
розбуті шахтарі.

Маленька лампа блимала над ними
і непорушно,
наче та імла,
лягали пасма
голубого диму
на стомлені

обличчя

і тіла.

Катів одяг
 у золото
 й погони,—
мене, раба,—
 в кайдани
 і халат!..

І знову ліг
в куточку
на соломі.
Одну б заснуть хвилину до зорі,
бо тільки бризне
за горою промінь,—
рядами тихо
пройдуть шахтарі.

ХІ

По рейках вагончик поліз.
За ним —
 дві похилені тіні.
Цупке тупотіння коліс
лягло на обвалені стіни.

Розбігся
і де — не вгадать,
у шахті придушений клекіт.
Десь чути
 дзюрчала вода

так тихо...
так тихо й далеко.

І зрідка — удари з-під гір,
як пійману здобич ковтали
і тисли зубами, як звір,
пащі глухих коритарів.

Дві тіні...
В халаті — Платон,
в руці миготіла карбітка...
Всі першого знають...

А той...

Хто він
і звідки?

Спокійний, неначе туман,
дістав із кишені боклажку.
Тут навіть повітря нема
і груди

стискаються

важко.

Збігає струмочками піт
і погляд загострений тупить.
Десь чути удар захрипів...
Глухий
і придушений тупіт...

Там бремсберг пільма укрива.
У тихому бремсбергу — кратер.

Посипав бунтарські слова
в серця шахтарів
агітатор.

Так страшно в цій мертвій тиші.
Як ніч, насувалися брови.
І чути братерське:

„Товариші,
будьте готові!

Війну припинили давно,
бо кров'ю полито навколо
всю землю, як чорним вином...
У горло впинається голод“...

І чути, як знов:

„Товариші!
(мов грім) Революція буде!“
І стало так глухо в тиші
у темних куточках
усюди.

Розходились тихо...

І знов
давеніли німі коритари.
Зогріло,
розбуркало кров
гаряче і ніжне
„товариш“.

XII

Над шахтою —

тихо...

Нікого...

Десь чути, як б'ють молотки.

Якась таємнича тривога:

одразу

гудки...

Рвонуло в повітрі...

на вежі

метлявсь молодий інженір.

„У шахті — пожежа!“

Заклякли слова в тишині.

„Землею засипати вихід“...

„Ні! Вугіль не мусить горіть!“

Там згуки

порожні

і тихі,

де б'ють унизу шахтарі.

Тремтіла команда рішуча,

а сам...

як із воску — блідий.

Над шахтою плавала туча,

над шахтою —

попіл

і дим.

Метляли огні в коритарах
і пил під ногами курів.

Де вихід —
проходили зрідка
і в кожного важко в руці,
як голос молящий старців, —
тремтить, загасає
карбітка.

XIII

На чорній, задимленій вежі
метлявсь молодий інженір,
за пилом над шахтою стежив
кричав
і, як звір, скаженів.

Там знов
(інженеру на диво),
де вихід засипаний був, —
він бачить робочих юрбу,
окутану

вуглем
і димом.

Втікати було вже запізно,
бо рвалось в глевкій тишині
якесь бунтівливе і грізне:
„Де інженір?“

Ми знаєм,—
це гніву твого
жорстока,
нечувана кара“...

І н ж е н і р.

„Уб'ю!!!“

І револьвер заблимав,
немов божевільного зір.
Юрба сколихнулась, як злива,—
під ноги упав інженір.

І збіг за хвилину по сходах
в гаряче повітря і дим.
Як злодій втікав...

А над ним
злітало нестямне:
„Свобода!“

На заході—
сонця заграви
засипали дальні сліди.
Над шахтою—
попіл
і дим.

І прапор
залізно-кривавий.

XIV

Огонь... огонь...
Палає небо
і сад тривожний ув огні
не промовля ніхто до себе,—
мовчить обличчя, як граніт.

Мовчить і дивиться, як пада
залізо з лясканням униз,
а там...

Свічками тліє хмиз
і іскри—
зорями над садом.

В огнях маєток Горового,
подвір'я тоне у диму.
І на розітнуті дороги
сповзає ноги каламуть.

І хмари мчать,
як бистрі коні.
Ой, насувається гроза!
Іскриться кров густа у скроні
і вітер полум'я терза.

І завиває неохоче
(не знать—
людина то, чи ні),—
хтось на подвір'ї, в тишині
гукає дико серед ночі.

І мертва знов лягає тиша.
І затихають гули скронь.
Навколо
 золотий огонь,
мінливі визерунки пише.

А на подвір'ї
біля тину,
щоб не побачити людей,
стояла Марта
 й до грудей,
мов камінь,
тиснула дитину.

Блукали очі, де тремтіли
огні за топтаним горбом.
І враз оглянулась...
 „Карпо!..“
А він стоїть окаменілий.

Стоїть і дивиться,
 не мовить,
а погляд чистий, як сльоза.
І обернувся, розвівши брови,
пішов, —
 нічого не сказав.

В її очах туман лягає.
„Вже більш не бачити його“

Побігла золотистим гаєм...
Прийшла
 й дитину ув огонь,

мов каменюку ту жбурнула,
спокійно й тихо одійшла...
Збігає тінь з її чола...
А над маєтком — сині гуля.

І крик шалений перемоги,
де б'ється полум'я огнів,
бо то горить
 кривавий гнів
віків
заплаканих
 і строгих.

XV Гімн труду

Труду гарячому
 покора і хвала,
що нас веде із кам'яниць убогих
у дальнії, мов обрії, дороги,
де повно світла,
сонця і тепла.

Як легко йти, коли покличе він
допить
ніким ще нерухому чашу,—

тоді серця здригнуть у грудях наших
і задзвенять, як голоси живі.

Забувши тугу,
втому і жалі,
свого життя перелиставши книгу,—
величні йдем
на почорнілий вигук,
на крик
і бунт
спітнілої землі.

Бо кличе труд,
збудивши серця гнів
і переливши
в наші груди радість
ще ту,
що сивоусий прадід
до смерти чорної

плекав

і пламенів.

Здригає стук залізної юрби,
що вийшла рано-вранці на роботу
полити землю пересохлу потом,
нехай і смерть,—
а все ж її любить.

Любити труд,
як матінку дитя,

З М І С Т

Ранок і сонце дрижить	7
Вороття	8
Переможці .	10
Радість	12
Столиця .	15
В парку (I)	18
В парку (II)	19
Удар... дзвінки .	20
Море	23
Гавань . . .	25
Село... забутий полустанок	28
Привид .	32
Юродивий	34
Друвам .	37
Пам'яті тов. Блакитного	39
Полустанок	42
Лист в Україні	49
Береги	63
Бунт землі	105

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Правління: Харків, вул. К. Лібкнехта, 31.

ПО ВСІХ ФІЛЯХ ТА КНИГАРНЯХ ДЕРЖВИДАВУ ВИМАГАЙТЕ ТАКІ КНИГИ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ:

Бобинський, В.—Поезії. 102 стор., ц. 1 крб. 75 к.

Влизько, О.—Живу, працюю. 197 стор.,
ц. 2 крб. 50 коп.

Дикий А.—Огонь цвіте. Вид. 2. 52 стор., ц. 80 к.

Йогансен, М.—Ясен. Поезії. 63 стор., ц. 90 к.

Косяченко, Г.—Шторм. Поезії. 93 стор.,
ц. 1 крб. 10 коп.

Луценко І.—Кубанський провесінь. 25 стор.,
ц. 40 коп.

Мисик, В.—Блакитний міст. Поезії. 30 стор.,
ц. 75 коп.

КОМЕРЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ ДВУ

Харків, вул. Карла Лібкнехта, № 31.

Філії та книгарні по всіх округових та значніших містах України.

Поліщук, В.—Книга повстань. Вид. 2. 155 стор.,
ц. 2 крб. 30 коп.

Рильський, М. — Гомін 79 стор.,
ц. 1 крб.

Сосюра, В. — Поезії, том 1. 218 стор., ц. 2 крб.

Сосюра, В. — Поезії, том 2. 220 стор., ц. 2 крб.

Терещенко, М. — Республіка. 62 стор., ц. 90 к.

Щербина, І. — Ранок. Поезії. 45 стор., ц. 65 к.

Поштові Відділи Держвидавву надсилають накладною платою кожну книжку як власного, так і всіх видавництва СРСР. Пересилка й пакування на всі замовлення коштом Держвидавву, коли замовлення більше, ніж на 1 карб. і наперед оплачується готівкою.

**ЗАМОВЛЕННЯ НАДСИЛАТИ
НА ТАКІ АДРЕСИ:**

*Харків, вул. 1-го Травня, № 17. Поштовий
Відділ Д. В. У.*

*Київ, вул. К. Маркса, № 2. Поштовий
Відділ Д. В. У.*

*Одеса, вул. Ласаля, № 33 (Пасаж). Поштовий
Відділ Д. В. У.*

*Дніпропетровськ, пр. К. Маркса, 49. Пошто-
вий Відділ Д. В. У.*

КОМЕРЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ ДВУ

Харків, вул. Карла Лібкнехта, № 31.

Філії та книгарні по всіх округових та значніших
містах України.

Цна 2 крб. 50 коп. (Р)

A 453602

Обкладинка М. Булатовича